

Και όμως είναι ελληνικές (λέξεις)

Γράφει ο: Γεώργιος Μπαμπινιώτης

Αν σας ρωτήσει κανείς, θέλοντας να ελέγξει τις ετυμολογικές γνώσεις σας στην Αγγλική ή στην Ελληνική, αν λέξεις όπως λ.χ. butter «βούτυρο», paper «χαρτί», church «εκκλησία», sketch «σκαρίφημα – θεατρικό σκετς», bomb «βόμβα», clergy «κληρικός» και clerk «υπάλληλος», chart «χάρτης» και card «κάρτα», calm «νηνεμία, γαλήνη», pain «πόνος», pirate «πειρατής», diploma «δίπλωμα», channel «διάυλος», priest «ιερέας», buffalo «βουβάλι», monk «μοναχός», bishop «επίσκοπος» κ.ά. προέρχονται από την Ελληνική ή είναι αμιγώς αγγλικές, μη βιαστείτε να απαντήσετε ότι δεν σας φαίνονται ελληνικές. Η πραγματικότητα είναι ότι περνώντας μέσα από διάφορους, συχνά δαιδαλώδεις και σκολιούς, γλωσσικούς δρόμους οι λέξεις αυτές έφτασαν στην Αγγλική, έχοντας ξεκινήσει από την ελληνική γλώσσα. Είναι δάνειες λέξεις της Αγγλικής από την Ελληνική. Μια ματιά σε έγκυρα λεξικά της Αγγλικής (Webster, Random House, Longman, Oxford κ.ά.) μπορεί να σας πείσει.

Το αρχ. ελληνικό **βούτυρον** / *βούτυρος* (*βους + τυρός*), μέσω του λατιν. *butyrum*, έδωσε το αρχ. αγγλ. *butere*, απ' όπου το σύγχρονο αγγλ. **butter** (και τα γερμ. *Butter*, γαλλ. *beurre*, ιταλ. *burro* κ.ά.). Το αρχ. ελλην. **πάπυρος**, που δήλωσε την πρώτη μορφή γραφικής ύλης από το ομώνυμο φυτό το οποίο ευδοκίμωσε στην Αίγυπτο, έδωσε το αγγλ. **paper** (γαλλ. *papier*, γερμ. *Papier* κ.ά.) μέσω του λατιν. *papyrus*, απ' όπου το μεσαιων. γαλλ. *papier* και το μεσαιων. αγγλ. *paper*. Πιο σύνθετη είναι η προέλευση της λέξης που δήλωσε στην Αγγλική «την εκκλησία», της λ. **church**. Ξεκίνησε από το ελληνιστ. *κυριακόν* (*δώμα*) «ο οίκος του Κυρίου» (από το *Κύριος*), το οποίο, μέσω του αρχ. γερμ. *kirihha* (απ' όπου το νέο γερμ. *Kirche* «εκκλησία») και των αρχ. αγγλ. *cirice* και μεσαιων. αγγλ. *chirche*, έδωσε το νέο αγγλ. *church*. Οι ίδιοι οι Έλληνες χριστιανοί χρησιμοποίησαν το αρχ. **εκκλησία** (*εκκλησία του δήμου* «η συγκέντρωση του λαού / των πολιτών ως θεσμικό όργανο») με νέο περιεχόμενο: χώρος όπου συγκεντρώνονται οι πιστοί για να λατρεύσουν τον Θεό (ενώ οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν τη λ. **ναός**, με την αντίληψη ότι αποτελεί χώρο όπου *ναίνουν*, όπου κατοικούν οι θεοί).

Ενδιαφέρον έχει, για τις περιπέτειές της, η λέξη *sketch* «σκαρίφημα – θεατρικό σκετς». Ποιος το φαντάζεται, εκ πρώτης όψεως, ότι προέρχεται από την ελλην. λ. **σχέδιο**; Η αρχαία ελλ. λ. *σχέδιον* (από το αρχ. *σχέδιος* που σήμαινε «προσωρινός, αυτοσχέδιος», προερχόμενη από τη λ. *σχεδόν* κι αυτή από το *έχω*), μέσω του λατιν. *schedium*, έδωσε το ιταλ. *schizzo*, που πέρασε στα ολλανδικά ως *schets*, από όπου το αγγλ. *sketch*. Το περίεργο για τη ζωή των λέξεων είναι ότι το ελλην. *σχέδιο* επανήλθε στους νεότερους χρόνους στην Ελληνική, δηλ. ως «αντιδάνειο» (ως δάνειο δανείου!), μέσα από δύο ξένες γλώσσες: από την Ιταλική ως **σκίτσο** και από την Αγγλική ως **σκετς**. Ανάλογη είναι η περίπτωση του αγγλ. **scene** «σκηνή». Προέρχεται από το ελλην. **σκηνή**, μέσω του λατιν. *scaena* / *scena*. Από το υποκοριστικό του λατιν. *scena*, από το *scenarium*, προήλθε το ιταλ. *scenario* που πέρασε σε διάφορες γλώσσες (αγγλ. *scenario*, γαλλ. *scenario* κ.ά.) και επανήλθε στα Ελληνικά ως **σενάριο** (αντιδάνειο). Από το θέμα *σχ-* (τού *έχω*, πβ. *κατά-σχ-ω*, *παρά-σχ-ω*, *σχ-εδόν*), που είδαμε και στο *σχέδιο*, προήλθε και η λ. **σχήμα** που έδωσε, μέσω του λατιν. *schema*, το αγγλ. **scheme**.

Μια λέξη που θα ξάφνιαζε ίσως όταν κανείς διαπιστώσει ότι είναι ελληνική είναι η αγγλική λ. **pain** «πόνος». Η λέξη αυτή προήλθε από την ελλην. λ. **ποινή** που σήμαινε αρχικά «τιμή αίματος, εκδίκηση (για έγκλημα)» και μετά «τιμωρία». Μέσω του λατ. *roena*, που έδωσε το γαλλ. *reine* (αρχικά σήμαινε «τα βασανιστήρια των μαρτύρων τής πίστεως»), προήλθε το αγγλ. *rain* με τη σημ. «πόνος» ως απόρροια των πόνων από τα βασανιστήρια και ως επακόλουθο τής τιμωρίας γενικότερα. Εξίσου ίσως θα ξάφνιαζε και η αγγλική λ. **calm** «κάλμα, νηνεμία». Κι αυτή προήλθε από ελληνική λέξη, το αρχ. *καύμα*, που δήλωνε τον καύσωνα και το θέρος, οδηγώντας συνεκδοχικά στη σημ. τής ηρεμίας τής θάλασσας, τής έλλειψης δυνατών ανέμων. Στην Αγγλική έφτασε η λέξη από το ιταλ. *calma* που ανάγεται σε όψιμο λατιν. *cauma* από το **καύμα**. Ότι η λ. ξαναγύρισε στην Ελληνική μέσω τής Ιταλικής ως **κάλμα**, δηλ. ως αντιδάνειο, είδαμε ότι αποτελεί συχνό φαινόμενο. Το αρχ. *πειρώμαι* «προσπαθώ, αποπειρώμαι, τολμώ» έδωσε στη μεταγενέστερη Ελληνική τη λ. **πειρατής** που προφανώς θα σήμαινε αρχικά αυτόν που αποτολμά παράτολμα και παράνομα εγχειρήματα. Μέσω του λατιν. *pirata* η λ. έδωσε το αγγλ. **pirate**.

Στην εκκλησιαστική γλώσσα μια σειρά από αγγλικές λέξεις προέρχονται από την Ελληνική, χωρίς αυτό να είναι αμέσως αισθητό στον μη ειδικό.

Τέτοιες είναι οι αγγλικές λέξεις *priest*, *clergy* (και *clerc*), *bishop*, *monk* κ.ά. Συγκεκριμένα το ελλην. **πρεσβύτερος** (αρχική σημ. «γεροντότερος») έδωσε το όψιμο λατ. *presbyter*. Από αυτό, με ορισμένες μεταβολές, προήλθε το αρχ. αγγλ. *preost* και κατόπιν το μεσαιων. αγγλ. *preist*, που έδωσε το νεότ. αγγλ. **priest**. Το ελλην. **κληρικός** (από τη λ. *κλήρος*) «αυτός που τού πέφτει ο κλήρος, που τού ανατίθεται ένα έργο» έδωσε το όψιμο λατιν. *clericus* απ' όπου τα αρχ. αγγλ. *cleric* και *clerc*. Από αυτά προήλθε το αγγλ. **clerk** «λόγιος» – «υπάλληλος εξουσιοδοτημένος με συγκεκριμένο έργο» – «απλός υπάλληλος». Το αρχ. αγγλ. *clerc* έδωσε και τον εκκλησιαστικό όρο **clergy** «κληρικός, ιερωμένος». Το ελλην. **επίσκοπος** είναι η λέξη απ' όπου προήλθε το αγγλ. **bishop** «επίσκοπος», μέσω τού όψιμου λατιν. *episcopus*, απ' όπου τα αρχ. αγγλ. *bisceop* και μεσαιων. αγγλ. *bishhop* που προηγήθηκαν τού νεότερου αγγλικού *bishop*. Ως προς το αγγλ. **monk** «μοναχός» προήλθε από το μεταγεν. ελλην. **μοναχός** μέσω τού όψιμου λατιν. *monachus*, απ' όπου το αρχ. αγγλ. *munuc* και μετέπειτα το νεοτ. αγγλ. *monk*.

Το αγγλ. **chart** «χάρτης» αλλά και το **card** «κάρτα» προήλθαν από το ελλην. **χάρτης**. Το **bomb** «βόμβα» από το αρχ. ελλην. **βόμβος**. Το «πολύ αμερικάνικο» *buffalo* από το ελλην. **βούβαλος**. Το ελλην. **δίπλωμα** (από *διπλώνω*, *διπλούς*) με τη σημ. «επίσημο έγγραφο» έδωσε το **diploma** και από αυτό το **diplomat** «διπλωμάτης» κ.ο.κ.

Όπως έγινε, ελπίζω, φανερό, ένα πλήθος από ξένες λέξεις, εν προκειμένω αγγλικές, έλκουν την καταγωγή τους από την ελληνική γλώσσα, απευθείας ή, πιο συχνά, μέσω τής λατινικής γλώσσας. Όσα γράφονται εδώ δεν δίδονται για να αποτελέσουν αφορμή κομπασμού αλλά ως νύξεις για γλωσσική αυτογνωσία και περίσκεψη, για το πόσα έχει κανείς να κερδίσει από μια ετυμολογική περιδιάβαση στους δρόμους τής γλώσσας μας.

Δημοσιευμένο στο «Βήμα» στις 12-03-2000